

УДК: 659.3-027.21

Узагальнення міжнародних принципів законодавчого регулювання медіа

Ю.В. НЕСТЕРЯК

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,
E-mail: nesteriak.yuriy@gmail.com

Авторське резюме

У статті узагальнено базові міжнародні принципи законодавчого регулювання медіа та врегулювання нормативно-правових відносин в інформаційній сфері на основі комплексного теоретико-методологічного аналізу міжнародних законодавчих актів, що стосуються прав та свобод людини в інформаційній сфері, врегулювання інформаційних відносин, принципів та механізмів регулювання і контролю діяльності засобів масової комунікації.

Міжнародні нормативно-правові акти в інформаційній галузі: Конвенції Організації Об'єднаних Націй, Резолюції і Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи та Декларації, Резолюції і Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи дедалі більше впливають на формування і розвиток глобального інформаційного суспільства. Тільки Радою Європи, членом якої є Україна, прийнято понад сто нормативно-правових документів, спрямованих на врегулювання інформаційних відносин, прав та свобод людини в інформаційній сфері.

Членство України у наддержавних міжнародних організаціях (ООН, Рада Європи) підтверджує її статус складової частини європейського та світового медіапростору та зобов'язує імплементувати у національне законодавство положення міжнародних угод і супутнє законодавство. Водночас, запозичуючи міжнародний досвід та стандарти, варто зважати на вітчизняну специфіку, зокрема: умови розвитку посттоталітарного середовища функціонування засобів масової комунікації, ментальність українського суспільства і влади та інші особливості адаптації міжнародного права до вітчизняних реалій.

Ключові слова: засоби масової комунікації, світовий медіапростір, свобода вираження поглядів, міжнародні принципи регулювання медіа.

Summary of international principles of legislative regulation of media

YU.V. NESTERYAK

Borys Grinchenko Kyiv university, Kyiv, Ukraine,
E-mail: nesteriak.yuriy@gmail.com

Abstract

The paper summarizes the basic international principles of legislative regulation of the media and the settlement of regulatory relations in the field of information on the basis of a comprehensive theoretical and methodological analysis of the international legislation concerning human rights and freedoms in the sphere of information and the settlement information relations, principles and mechanisms of regulation and control of resources mass communication.

International legal acts in the field of information: the Convention of United Nations, resolutions and recommendations of the Council of Europe Parliamentary Assembly and declarations, resolutions and recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe more influence on the formation and development of the global information society. Only the Council of Europe, of which Ukraine is a member, adopted more than one hundred legal documents relating to the management of information relations, human rights and freedoms in the information sphere.

© Ю.В. Нестеряк, 2015

Ukraine's membership in public international organizations (UN, Council of Europe) confirms its status as an integral part of the European and global media space, and commits to implement into national law the provisions of international agreements and related legislation. At the same time, taking international experience and standards should take into account national specifics, in particular: the conditions of post-totalitarian environment of functioning of mass media, the mentality of Ukrainian society and the authorities, and other features of adaptation of international law to domestic realities.

Keywords: mass media, global media space, freedom of expression, international principles of regulation of media,

Постановка проблеми полягає у необхідності комплексного дослідження становлення та розвитку міжнародних принципів законодавчого регулювання медіа, теоретико-методологічного аналізу міжнародних законодавчих актів: Конвенцій Організації Об'єднаних Націй, Резолюцій і Рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи та Декларацій, Резолюцій і Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи, що стосуються прав та свобод людини в інформаційній сфері, врегулювання інформаційних відносин, принципів та механізмів регулювання і контролю діяльності засобів масової комунікації.

Аналіз досліджень і публікацій із зазначеної проблеми підтверджує, що дослідженню та аналізу міжнародних принципів та механізмів регулювання і контролю діяльності медіа відведено вагоме місце у наукових працях відомих зарубіжних вчених, зокрема Н.Вінера, Д.Белла, Е.Бредлі, П.Бурдьє, Б.Гунтера, М.Дженіса, М.Кастельса, Р.Кея, М.Мая, М.Маклюена та інших. Водночас серйозну увагу аналізу міжнародних норм і стандартів інформаційного права та його імплементації у вітчизняне законодавство приділяють у своїх дослідженнях вітчизняні науковці та дослідники, зокрема С.Демський, Т.Олексіук, Т.Приступенко, Г.Почепцов, О.Старіш, А.Чічановський, І.Чиж, Ю.Шемшученко, В. Шкляр, А.Юричко та багато інших.

Метою дослідження є узагальнення базових міжнародних принципів законодавчого регулювання медіа та врегулювання нормативно-правових відносин в інформаційній сфері, що закріплюють право людини на свободу думки і слова, право доступу до інформації, механізми

державного регулювання і контролю за діяльністю засобів масової комунікації.

Виклад основного матеріалу. Система міжнародних принципів законодавчого регулювання медіа складалася впродовж століть. Ще у 1859 році відомий теоретик свободи преси Дж. Мілль у своєму трактаті «Про свободу» досліджував «властивості і межі тієї влади, яка може бути справедливо визнана суспільством над індивідом» [4, с. 288]. На переконання дослідника, ніхто, у тому числі й сам народ, не має права обмежувати свободу висловлювання думок. Тому задеклароване у законодавствах більшості держав світу право доступу громадян до інформації є одним з основних прав людини.

Остаточні закріплені міжнародні стандарти права доступу громадян до інформації положеннями ст. 19 «Загальної декларації прав людини», проголошеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (ООН) 10 грудня 1948 року [1] та ст.10 «Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини», прийнятої 4 листопада 1950 року [2], в яких чітко визначено, що кожна людина має право на свободу дотримання своїх поглядів, отримання і поширення інформації та ідей будь-яким законним способом, незалежно від державних кордонів.

Водночас ст. 10 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини передбачає у певних випадках право здійснення контролю держави над передачею інформації. Підставами для такого втручання можуть бути лише перераховані у п. 2 ст.10. Зокрема, йдеться про обмеження свободи вираження думок, що «може бути предметом формальностей, умов, обмежень або пока-

рання, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [2, с. 7]. При цьому втручання можливе у тому разі, якщо воно виправдовується заходами, необхідними у демократичному суспільстві. А можливість втручання не означає необхідності втручання.

Конвенцією «Про міжнародне право спростування», прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1952 року, в якій, зокрема, вперше визначені поняття: «інформаційне повідомлення» та «інформаційні агентства», разом з тим, обумовлено випадки «коли одна з Договірних держав твердить, що інформаційні повідомлення, які можуть завдати шкоди її відносинам з іншими державами або її національному престижу та гідності, передані з однієї країни в іншу кореспондентами чи інформаційними агентствами іншої Договірної держави, або держави, що не є учасницею цієї Конвенції, та опубліковані або розповсюджені поза її межами, є неправдивими або перекрученими, вона має право подати свою версію фактів (що далі називається «комюніке») Договірним державам, на території яких ці повідомлення були опубліковані або розповсюджені» [3, с. 12]. Така форма спростування, на нашу думку, набуває неабиякої ваги в умовах сучасного інформаційного протистояння між Україною і Росією.

Певні обмеження, які мають встановлюватися законом і можуть бути необхідними, задекларовані й у «Міжнародному Пакті про громадянські і політичні права», прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року [9, с. 45]. Зокрема, згідно з п. 3 ст. 19, такі обмеження стосуються: поважання прав і репутації інших осіб; охорони державної безпеки, громадського

порядку, здоров'я чи моральності населення [9, с. 45]. Також мають бути заборонені законом: будь-яка пропаганда війни; будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства. Відповідно до положень Пакту, вмотивованим, на наше переконання, є звернення Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення до вітчизняних провайдерів тимчасово утриматися від трансляції російських каналів. «Враховуючи звернення Ради національної безпеки і оборони України від 6 березня 2014 року № 242/2-5-1 і рішення РНБО від 1 березня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення закликає провайдерів програмної послуги тимчасово утриматися від ретрансляції в своїх мережах передач телеканалів «Вести», «Россия-24», «ОРТ», «РТР-Планета» до приведення їх програм у відповідність з вимогами українського законодавства. Держава повинна стабілізувати ситуацію у всіх регіонах і забезпечити інтереси всіх громад» [6].

Діяльність Ради Європи у визначенні професійних стандартів та скерування обов'язків і відповідальності медіа окреслено низкою Європейських конференцій міністрів з питань політики у сфері засобів масової комунікації. Своєрідну доктрину свободи слова, а відтак – свободи медіа закріплено Резолюцією «Журналістські свободи і права людини», прийнятою в рамках 4-ї Європейської конференції міністрів з питань політики у сфері засобів масової інформації у 1994 році [8]. На П'ятій Європейській конференції міністрів з питань політики у сфері ЗМІ (Салоніки, Греція, 11-12 грудня 1997 р.) міністри країн-учасниць, ознайомившись із впливом технологічних змін на свободу слова та інформації поза межами традиційних медіа, затвердили рішення Комітету міністрів Ради Європи виконувати «План дій сприяння вільному виражен-

ню поглядів та обміну інформацією на пан'європейському рівні в рамках інформаційного суспільства».

На переконання міжнародних експертів, принципово важливими щодо свободи медіа, гарантій права доступу до інформаційних ресурсів та відповідальності засобів масової комунікації перед суспільством можна вважати норми, закріплені у Резолюціях та Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи, зокрема, у:

- Рекомендації 582 (1970) «Про медіа масових комунікацій та права людини»;
- Рекомендації 747 (1975) «Про концентрацію преси»;
- Рекомендації 834 (1978) «Про загрози перед свободою преси та телебаченням»;
- Резолюції 820 (1984) «Про відносини національних парламентів зі ЗМІ»;
- Рекомендації 1037 (1986) «Про захист даних та свободу інформації»;
- Резолюції 937 (1990) «Про телекомунікації: наслідки для Європи»;
- Резолюції 1003 та Рекомендації 1215 (1993) «Про журналістську етику»;
- Резолюції 1120 (1997) «Про вплив нових інформаційних технологій на демократію»;
- Рекомендації 1407 (1999) «ЗМІ та культура демократії»;
- Рекомендації 1466 (2000) «Про освіту ЗМІ»;
- Рекомендації 1506 (2001) «Про свободу вираження поглядів та інформації у ЗМІ в Європі»;
- Рекомендації 1589 (2003) «Свобода вираження поглядів у ЗМІ в Європі»;
- Резолюції 1510 (2006) «Про свободу висловлювань та повагу до релігійних вірувань»;
- Резолюції 1535 та Рекомендації 1783 (2007) «Погрози життю та свободі висловлювань журналістів»;
- Резолюції 1636 та Рекомендації 1848 (2008) «Про показники ЗМІ у демократичній країні»;
- Рекомендації 1897 (2010) «Про повагу до свободи медіа»;
- Рекомендації 1950 (2011) «Про захист журналістських джерел» та багато інших, положення яких прямо чи опосе-

редковано стосуються діяльності засобів масової комунікації [7, с. 76-78].

Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1239 (2001) «Свобода вираження поглядів та функціонування парламентської демократії в Україні» [5, с.192-193] безпосередньо стосується стану демократії та дотримання прав на свободу вираження поглядів в українському суспільстві. Про ряд невирішених проблем та порушень принципів свободи вираження поглядів в українських засобах масової інформації йдеться ще у двох Рекомендаціях 1506 (2001) «Про свободу вираження поглядів та інформації у ЗМІ в Європі» [5, с.194] та 1589 (2003) «Свобода вираження поглядів у ЗМІ в Європі» [5, с.198].

Про співробітництво щодо захисту права кожного на свободу вираження поглядів та інформації йдеться у Деклараціях Комітету міністрів Ради Європи, зокрема:

- «Про свободу висловлювань та інформації» (29 квітня 1982 р.);
- «Про суміжні права» (17 лютого 1994 р.);
- «Про захист журналістів у ситуаціях конфлікту і напруги» (3 травня 1996 р.);
- «Про європейську політику нових інформаційних технологій» (7 травня 1999 р.);
- «Про культурне розмаїття» (7 грудня 2000 р.);
- «Політика в галузі ЗМІ завтрашнього дня» (15-16 червня 2000 р.);
- «Про свободу спілкування в Інтернеті» (28 травня 2003 р.);
- «Про свободу політичних дебатів у ЗМІ» (12 лютого 2004 р.);
- «Про права людини та верховенство права в інформаційному суспільстві» (13 травня 2005 р.);
- «Про гарантії незалежності суспільного мовлення» (27 вересня 2006 р.);
- «Про незалежність та функції регуляторних органів сектора мовлення» (26 березня 2008 р.);
- «Про роль комунальних медіа у сприянні соціальному єднанню та міжкультурному діалогу» (11 лютого 2009 р.);

- «Про заходи сприяння забезпеченню поваги до статті 10 Європейської конвенції з прав людини» (13 січня 2010 р.) та ін. [7, с. 76-78].

Певну програму дій ухвалено в рамках Декларації «Політика в галузі ЗМІ завтрашнього дня» на 6-й Європейській конференції міністрів з питань політики в галузі ЗМІ 15-16 червня 2000 року у Кракові [5, с. 180]. Комітетові міністрів Ради Європи запропоновано вжити всіх необхідних заходів для виконання цієї програми Постійним комітетом Ради Європи з питань засобів масової комунікації, виділивши відповідні ресурси та продовжувати і відслідковувати програми співробітництва і допомоги, що стосуються ЗМІ, зокрема з питань підготовки та посилення обізнаності офіційних кіл та фахівців медіа.

Конкретні рішення, що стосуються практичного втілення свободи засобів масової комунікації, закріплені у численних Резолюціях та Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи, зокрема:

- Res(94)13 «Про заходи щодо забезпечення прозорості засобів масової інформації»;

- Res(96)4 «Про захист журналістів в умовах конфліктів і тиску»;

- Res(97)21 «Щодо ЗМІ та поширення культури толерантності»;

- Res(99)1 «Про заходи щодо стимулювання плюралізму в засобах масової інформації»;

- Res(2000)7 «Щодо права журналістів не розкривати свої джерела інформації»;

- Res(2000)23 «Про незалежність та функції регуляторних органів у секторі мовлення»;

- Res(2002)2 «Щодо доступу до офіційних документів»;

- Res(2007)2 «Стосовно плюралізму медіа та розмаїття медіаконтенту»;

- CM/Res(2007)11 «Стосовно сприяння свободі висловлювань та інформації у новому інформаційно-комунікаційному середовищі»;

- CM/Res(2007)15 «Про заходи щодо висвітлення виборчих кампаній у ЗМІ»;

- CM/Res(2009)5 «Про заходи захис-

ту дітей від шкідливого контенту й поведінки та сприяння їх активній участі в новому інформаційно-комунікаційному середовищі»;

- CM/Res(2010)1 «Про захист осіб у зв'язку із застосуванням автоматизованої обробки персональних даних та у контексті використання таких даних» та інших [7, с. 71-75].

Загалом тільки Радою Європи прийнято понад сто нормативно-правових документів, спрямованих на врегулювання інформаційних відносин, прав та свобод людини у інформаційній сфері.

Виходячи із загальноновизнаних принципів міжнародного права, 10 грудня 1991 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про міжнародні договори», згідно з яким ратифіковані Україною міжнародні акти становлять невід'ємну частину національного законодавства. Таким чином громадяни України отримали можливість захищати свої права згідно з нормами міжнародного законодавства: Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції про свободу асоціацій і захист права на організацію та ін. Законом України від 17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7 і 11 до Конвенції. Членство України у наддержавних міжнародних організаціях (ООН, Рада Європи) підтверджує її статус складової частини європейського і світового медіапростору та зобов'язує імплементувати у національне законодавство положення міжнародних угод і супутнє законодавство. Водночас, запозичуючи міжнародний досвід та стандарти, варто зважати на вітчизняну специфіку, зокрема: умови розвитку посттоталітарного середовища функціонування засобів масової комунікації, ментальність українського суспільства і влади та інші особливості адаптації міжнародного права до вітчизняних реалій.

Висновки. Здійснене комплексне дослідження становлення та розвитку міжнародних принципів законодавчо-

го регулювання медіа, теоретико-методологічний аналіз міжнародних законодавчих актів, що стосуються прав та свобод людини в інформаційній сфері, врегулювання інформаційних відносин, принципів та механізмів регулювання і контролю діяльності засобів масової комунікації, дозволяє стверджувати, що міжнародні нормативно-правові акти в інформаційній галузі дедалі більше впливають на формування і розвиток глобального інформаційного суспільства. Членство України у наддержавних міжнародних організаціях (ООН, Рада Європи) підтверджує її статус складової частини європейського та світового медіапростору та зобов'язує імплементації

увати у національне законодавство положення міжнародних угод і супутнє законодавство.

Водночас і держави, і медійне середовище зацікавлені у розвитку дієвих механізмів саморегулювання засобів масової комунікації. На сьогодні практично в усіх демократичних державах діють системи добровільного саморегулювання медіа – Ради у справах засобів масової комунікації, наділені повноваженнями заслуховувати і ухвалювати рішення за індивідуальними скаргами на ЗМК. Тож темою подальших досліджень у розглянутій сфері можуть стати міжнародні принципи та механізми саморегулювання засобів масової комунікації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята 10 грудня 1948 р. (Витяг) [Текст]. / Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. Т. 5 / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа / Інформаційне законодавство: Збірник законодавчих актів у 6 т. – К.: «Вид. «Юридична думка», 2005. – с. 5-6
2. Конвенція про захист прав людини та основних свобод. Із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу №11 [Текст]. / Офіційний переклад МЗС України та Української правничої фундації. – К. : УПФ. – 31 с.
3. Конвенція про міжнародне право спростування. Прийнята 16 грудня 1952 р. (Витяг) [Текст]. / Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. Т. 5 / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа / Інформаційне законодавство: Збірник законодавчих актів у 6 т. – К.: «Вид. «Юридична думка», 2005. – с. 10-13.
4. Милль Дж. О свободі [Текст]. / Пер. с англ. А. Н. Неведомского / О свободе. Антология мировой либеральной мысли (I половины XX века). – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – С. 288-392.
5. Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. Т. 5 [Текст]./ За заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І.С. Чижа / Інформаційне законодавство: Збірник законодавчих актів у 6 т. – К.: Вид. «Юридична думка», 2005. – 328 с.
6. Нацкомтелерадіо закликала провайдерів тимчасово утриматися від трансляції російських каналів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/society/natskomtelradio-prizvalo-provayderov-vremenno-vozderzhatsya-07032014185900>
7. Огляд підходів до регулювання нових конвергентних аудіовізуальних засобів масової інформації: міжнародний досвід [Текст]. / Д. Проценко, Д. Тупчієнко. – К., 2012. – 108 с.
8. Політична декларація про засоби масової інформації в демократичному суспільстві. / Резолюція № 2 «Журналістські свободи і права людини» [Електронний ресурс]. / Рада Європи; Декларація від 08.12.1994. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_121
9. Правове регулювання інформаційної діяльності в Україні: станом на 1 січня 2001 р. [Текст]. / Упоряд. С. Е. Демський; відп. ред. С. П. Павлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 688 с.

REFERENCES:

1. Zagalna deklaratsiya prav lyudini. Priynyata 10 grudnya 1948 r. (Vityag). (The Universal Declaration of Human Rights. Adopted on 10 December 1948 (Extract)). / *Informatsiyne zakonodavstvo: Zbirnik zakonodavchih aktiv u 6 t.* – K.: 2005. – p. 5-6
2. Konventsiya pro zahist prav lyudini ta osnovnih svobod. Iz popravkami, vnesenimi vidpovidno do polozhen Protokolu №11 (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. As amended by Protocol №11) / *Ofitsiyiny pereklad MZS Ukrayini ta Ukray-*

inskoyi pravnichoyi fundatsiyi. – К.: UPF. – 31 p.

3. Konventsia pro mizhnarodne pravo sprostuvannya. Priynyata 16 grudnya 1952 r. (Vityag) (Convention on the International Law rebuttal. Adopted on 16 December 1952 (Extract)) / *Informatsiynе zakonodavstvo: Zbirnik zakonodavchih aktiv u 6 t.* – К.: 2005. – p. 10-13.

4. *Mill Dzh.* O svobode (Oh freedom) [text]. / *O svobode. Antologiya mirovoy liberalnoy myisli (I poloviny XX veka).* – М.: 2000. – p. 288-392.

5. Mizhnarodno-pravovi akti v informatsiyniy sferi. T. 5 (International legal acts in the information sphere.) T5 [text]. / *Informatsiynе zakonodavstvo: Zbirnik zakonodavchih aktiv u 6 t.* – К.: 2005. – 328 p.

6. Natskomteleradio zaklikalo provayderiv timchasovo utrimatisya vid translyatsiyi rosiyskikh kanaliv (Natskomteleradio called providers temporarily refrain from broadcasting Russian channels) [electronic resource]. – Access mode: <http://www.rbc.ua/ukr/news/society/natskomteleradio-prizvalo-provayderov-vremenno-vozderzhatsya-07032014185900>

7. Oglyad pidhodiv do reguluvannya novih konvergentnih audiovizualnih zasobiv masovoyi Informatsiyi: mizhnarodniy dosvid (Review approaches to regulation of new convergent audiovisual media: international experience) [text]. – К., 2012. – 108 p.

8. Politichna deklaratsiya pro zasobi masovoyi informatsiyi v demokratichnomu suspilstvi. (Political Declaration on media in a democratic society.) / Rezolyutsiya № 2 «Zhurnalistski svobodi i prava lyudini» / Rada Evropi; Deklaratsiya vid 08.12.1994. [electronic resource]. – Access mode: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_121

9. Pravove reguluvannya informatsiynoyi diyalnosti v Ukrayini: Stanom na 1 sichnya 2001 r. (Rights information activities in Ukraine as of 1 January 2001) [text]. К.: 2001. 688 p.

Нестеряк Юрій Васильович – кандидат філологічних наук
Київський університет імені Бориса Грінченка
Адреса: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-б
E-mail: nesteriak.yuriy@gmail.com

Nesteryak Yuriy Vasyliovych – PhD in philology
Borys Grinchenko Kyiv university
Address: 13-B, Tymoshenko Str., Kiev, 04212, Ukraine
E-mail: nesteriak.yuriy@gmail.com